

DE OORSPRONG VAN DE IKONOGRAFIE DER KRUISIGING

rusten; althans bieden de hierboven genoemde vondsten haar weinig steun. Het spot-crucifix heeft waarschijnlijk met Christus niets uitstaande, doch is een product van gnostische theokrasie: de secte der gnostici had onder haar goden den oud-Egyptischen god van het kwaad, Typhon-Seth, opgenomen. Van ouds werd deze vereerd als een menschelijke gestalte met als hoofd een ezelskop, daar de ezel het hem toegewijde dier was. De gnosis verwarde hem dikwijls met Christus. Dezen Thyphon-Seth treft men vaak aan op z.g. „verwenschingstafelen”, opgerolde looden blaadjes, waarop de wagemenners van het circus hun tegenstanders naar den duivel wenschten door middel van magische teekens en formules. De bewuste teekening is dus waarschijnlijk geen caricatuur, maar een serieus bedoelde acte van aanbidding door een aanhanger der gnosis, of wel zij vervulde de rol van bezweringsformule. Doch ook wanneer men in deze krabbel een caricatuur wil zien, impliceert dit nog geenszins het bestaan van een kruisigingsvoorstelling in de kunst van dien tijd. Het is dan altijd nog mogelijk, dat de teekenaar niets anders bedoelde, dan een christelijken wapenmaker belachelijk te maken met zijn God, van wien verteld werd, dat Hij aan een kruis was gestorven.

Wat betreft de drie edelstenen, waarvan reeds sprake was, ook zij passen volkomen in de theorie van het late ontstaan der kruisigingsvoorstelling. Het is namelijk zeer waarschijnlijk, dat men in de Syrische jaspis niet een christelijk, doch een gnostisch amulet moet zien. Zij draagt immers op de keerzijde een gnostische inscriptie en stelt dus Simon van Cyrene voor, die volgens de gnostische dogmatiek in de plaats van den Heiland gekruisigd was. De zin van een dergelijk amulet, „abrasax” genaamd, was slechts voor ingewijden begrijpelijk, zooals de heele leer der gnosis, volgens haar beginsel: „Ken anderen, laat niemand u kennen”, een cryptisch karakter draagt. Abrasaxen kwamen echter ook voor met slechts een inscriptie op de eene zijde en het is dus niet onmogelijk, dat de jaspis oorspronkelijk slechts één inschrift droeg en dat haar ongebruikte keerzijde in later eeuwen door christenen besneden is met de afbeelding der kruisiging.

De beide agathen zijn zeer zeker wèl christelijk, getuigen hun opschriften met den naam van Jesus Christus. Hier hebben we dan — het moet toegegeven worden — de eerste schaarsche voorbeelden van het crucifix in de beeldende kunst. Maar de uiterst kleine afmeting van deze kunstvoorwerpen verraadt duidelijk de strenge reserve, die men toen ten opzichte van de kruisiging in acht nam: de afmetingen moesten aan de voorstelling een geheim karakter geven. De weinige geloovigen, die een dergelijke talisman bezaten, zullen hem in den zak gehouden hebben, om er van tijd tot tijd een blik op te werpen.